

สถาบันเอเชียศึกษา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

มูลนิธิไทยศึกษา

พิมพ์ครั้งที่ 3

นโยบาย ต่างประเทศ ฉบับใหม่

ความเปลี่ยนแปลงและความต่อเนื่อง

Japan's Foreign Policy: Continuity and Change

ไชยวัฒน์ คำชู

Chaiwat Khamchoo

คำนำ

วัตถุประสงค์สำคัญของหนังสือเล่มนี้ คือ เพื่อวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลง และความต่อเนื่องของนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่น นับตั้งแต่ยุคที่ญี่ปุ่นได้ปฏิรูปประเทศให้เป็นรัฐสมัยใหม่ตั้งแต่กลางศตวรรษที่ 19 จนถึงยุคปัจจุบัน โดยพิจารณาปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกประเทศที่มีผลกระทบต่อการกำหนดและดำเนินนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่น

หนังสือเล่มนี้ประกอบด้วย 13 บท บทที่ 1 กล่าวถึง ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของนโยบายต่างประเทศญี่ปุ่น บทที่ 2 วิเคราะห์สภาพแวดล้อมระหว่างประเทศและลักษณะเด่นของนโยบายต่างประเทศญี่ปุ่นในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สอง บทที่ 3 เป็นเรื่องเกี่ยวกับปัจจัยภายในประเทศที่มีผลกระทบการกำหนดและดำเนินนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่น บทที่ 4 ถึงบทที่ 10 เป็นการวิเคราะห์แบบแผนของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของญี่ปุ่นกับประเทศและภูมิภาคที่สำคัญ ทั้งในมิติด้านการเมือง ความมั่นคง และเศรษฐกิจ บทที่ 11 เป็นการอธิบายบทบาทของญี่ปุ่นในองค์การระหว่างประเทศ บทที่ 12 เป็นการพิจารณาประเด็นปัญหาสำคัญของนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นในปัจจุบัน และบทที่ 13 เป็นบทสรุปและวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงและความต่อเนื่อง ตลอดจนคาดการณ์แนวโน้มของบทบาทญี่ปุ่นในสังคมโลกในอนาคต

ผู้เขียนได้สร้างต้นฉบับของหนังสือเล่มนี้เข้าสู่กระบวนการจัดพิมพ์ตั้งแต่กลางปี พ.ศ. 2548 เหตุการณ์สำคัญที่เกี่ยวกับนโยบายต่างประเทศญี่ปุ่นที่เกิดขึ้นหลังจากนั้นจึงมิได้นำมาวิเคราะห์ด้วย

อนึ่ง บรรดาซือชาวญี่ปุ่นที่ปรากฏหนังสือเล่มนี้ ได้ใช้นามสกุลนำหน้าชื่อตัวตั้งเป็นวิธีปฏิบัติแบบญี่ปุ่น

ผู้เขียนหวังว่าหนังสือเล่มนี้จะช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจถึงพฤติกรรมและบทบาทของญี่ปุ่นในระบบเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ ในฐานะที่ประเทศญี่ปุ่นเป็นประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจอันดับสองของโลกที่มีความสำคัญในลำดับต้น ๆ ต่อประเทศไทยทางด้านเศรษฐกิจ ญี่ปุ่นเป็นประเทศคู่ค้าและผู้ลงทุนรายใหญ่ที่สุดของประเทศไทย และเป็นประเทศหนึ่งที่อยู่ในยุคยุทธศาสตร์สำคัญต่อการต่างประเทศของไทย จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องติดตามการเปลี่ยนแปลง

วิเทศบายของญี่ปุ่น ซึ่งย่อมจะต้องมีผลต่อระบบเศรษฐกิจการเมืองของโลกและต่อประเทศไทย
ไม่ทางตรงก็ทางอ้อม

ไชยวัฒน์ คำชู

มิถุนายน 2549

สารบัญ

บทที่ 1

ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของนโยบายต่างประเทศญี่ปุ่น

การทูตและนโยบายต่างประเทศญี่ปุ่นยุคสมัยใหม่	1
การขึ้นสู่สถานะประเทศมหาอำนาจของญี่ปุ่น	3
จักรวรรดินิยมญี่ปุ่นช่วงแรก	3
จักรวรรดินิยมญี่ปุ่นช่วงสอง	13
ยุคลัทธิทหารญี่ปุ่น	16
ญี่ปุ่นกับสงครามแปซิฟิก	20
บทบาทของสหรัฐอเมริกา	20
ระเบียบใหม่ในมหาเอเชียบูรพา	23
การเมืองภายในและการกำหนดนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นยุคก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง	26
สรุป	30

บทที่ 2

สภาพแวดล้อมระหว่างประเทศและลักษณะเด่นของนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นยุค

หลังสงครามโลกครั้งที่สอง

ญี่ปุ่นภายใต้การยึดครองของสหรัฐอเมริกา	32
ยุคปฏิวัติ (The Revolutionary Era)	34
ยุคการล่าอาณานิคม (The Imperial Era)	37
ยุคการเป็นพันธมิตร	40
ยุคสงครามเย็น	44
ลัทธิไตรภาค (The Tripartite Alliance)	45

สารบัญ

บทที่ 1

ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของนโยบายต่างประเทศญี่ปุ่น

การทูตและนโยบายต่างประเทศญี่ปุ่นยุคสมัยใหม่	1
การขึ้นสู่สถานะประเทศมหาอำนาจของญี่ปุ่น	3
จักรวรรดินิยมญี่ปุ่นช่วงแรก	3
จักรวรรดินิยมญี่ปุ่นช่วงสอง	13
ยุคลัทธิทหารญี่ปุ่น	16
ญี่ปุ่นกับสงครามแปซิฟิก	20
บทบาทของสหรัฐอเมริกา	20
ระเบียบใหม่ในมหาเอเชียบูรพา	23
การเมืองภายในและการกำหนดนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นยุคก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง	26
สรุป	30

บทที่ 2

สภาพแวดล้อมระหว่างประเทศและลักษณะเด่นของนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นยุค

หลังสงครามโลกครั้งที่สอง

ญี่ปุ่นภายใต้การยึดครองของสหรัฐอเมริกา	32
ยุคปฏิวัติ (The Revolutionary Era)	34
ยุคการสร้างญี่ปุ่นให้มั่งคั่งร่ำรวย (Stabilization)	37
ยุคการเป็นสัมพันธมิตร	40
ยุคสงครามเย็น	44
ลัทธิโยชิเดะ (Yoshida Doctrine)	45

ยุคสงครามเย็น	109
แถลงการณ์ร่วมระหว่างนิกสัน-ซาโตะ ถึง นิกสัน ช็อก (Nixon Shock)	112
ประเด็นประเทศจีน	115
แนวทางการป้องกันประเทศปี ค.ศ. 1978 (1978 Defense Guidelines)	119
ความสัมพันธ์ ‘รอน-ยาสุ’	122
ยุคหลังสงครามเย็น	125
ความริเริ่มของไนยะและคำจำกัดความใหม่ของความเป็นพันธมิตร	126
แนวทางใหม่สำหรับความร่วมมือในการป้องกันประเทศระหว่างสหรัฐอเมริกา กับญี่ปุ่น (The New Guideline for U.S.- Japan Defense Cooperation)	133
ความรับผิดชอบใหม่ของญี่ปุ่น	135
ยุคใหม่ของความเป็นพันธมิตรด้านความมั่นคงระหว่างญี่ปุ่นกับสหรัฐอเมริกา	137
มิติด้านเศรษฐกิจ	142
การเจรจาเพื่อเปิดตลาดสินค้าที่กำหนดเฉพาะเจาะจง (Market-oriented Sector Specific Talks)	146
การถกเถียงสาเหตุของความขัดแย้งทางเศรษฐกิจระหว่างสหรัฐอเมริกากับญี่ปุ่น จากการเจรจา MOSS ถึงความริเริ่มในการขจัดอุปสรรคด้านโครงสร้าง (Structural Impediments Initiative หรือ SII)	149
สรุป	153
	156

บทที่ 5

ญี่ปุ่นกับสหภาพโซเวียต/รัสเซีย

ภาพรวม	158
มิติด้านการเมืองและความมั่นคง	
ยุคสงครามเย็น	
ก่อนสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูต	159
ปัญหาข้อพิพาททางดินแดน	162

ความสัมพันธ์หลังปฏิญญาร่วมปี ค.ศ. 1956	167
ยุคหลังสงครามเย็น	168
ความริเริ่มของฮาชิโมโตะ (The Hashimoto Initiative)	173
การประชุมสุดยอดแบบไม่เป็นทางการ (No Neckties Summit)	
ที่คราสโนยาร์สค์ (Krasnoyarsk)	177
การประชุมสุดยอดอย่างไม่เป็นทางการที่คาวานะ (Kawana)	178
การเดินทางไปเยือนกรุงมอสโกของโอบุชิ	180
ความสัมพันธ์ในยุคหลังเยลต์ซิน (Post-Yeltsin Era)	181
มิติทางด้านเศรษฐกิจ	
ยุคสงครามเย็น	183
ยุคหลังสงครามเย็น	186
สรุป	189

บทที่ 6

ญี่ปุ่นกับจีน

ภาพรวม	191
มิติด้านการเมืองและความมั่นคง	192
ยุคสงครามเย็น	192
ก่อนการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูต (ค.ศ.1949-1972)	192
หลังการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตถึงการลงนามสนธิสัญญา	
สันติภาพ (ค.ศ.1972-1978)	195
ระยะหลังสนธิสัญญาสันติภาพถึงเหตุการณ์	197
เทียนอันเหมิน (ค.ศ.1979-1989)	200
เหตุการณ์เทียนอันเหมิน	203
อุบัติเหตุรถไฟเหาะ	208
มิติทางเศรษฐกิจ	211

ประเด็นและปัญหาความสัมพันธ์ด้านการเมือง	223
หน้ทางประวัติศาสตร์	223
ปัญหาได้หวั่น	226
ข้อพิพาทเรื่องดินแดน	229
ปัญหาเรื่องสิทธิมนุษยชน	233
ปัญหาความสัมพันธ์ด้านการทหารและความมั่นคง	234
สรุป	241

บทที่ 7

ญี่ปุ่นกับคาบสมุทรเกาหลี

ภาพรวม	245
มิติด้านการเมืองและความมั่นคง	
ยุคสงครามเย็น	246
ก่อนเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตในปี ค.ศ. 1965	247
ความสัมพันธ์หลังปี ค.ศ. 1965	250
ภายหลังการเปิดความสัมพันธ์ทางการทูต	251
ยุคหลังสงครามเย็น	253
การจัดการต่อภัยคุกคามจากเกาหลีเหนือและการเจรจาเพื่อสถาปนา	
ความสัมพันธ์ขึ้นปกติระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีเหนือ	260
วิกฤตการณ์นิวเคลียร์รอบแรก	266
ความพยายามทางการทูตครั้งที่สองต่อเกาหลีเหนือ	269
วิกฤตการณ์นิวเคลียร์รอบสอง	276
ข้อพิพาททางดินแดนระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีใต้	278
มิติด้านเศรษฐกิจ	281
สรุป	287

บทที่ 8

ญี่ปุ่นกับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ภาพรวม	291
มิติด้านการเมืองและความมั่นคง	293
ยุคสงครามเย็น	293
ญี่ปุ่นกับสงครามเวียดนาม	298
ญี่ปุ่นกับการปรากฏตัวของอาเซียน (ASEAN)	300
ลัทธิฟูกุดะ (Fukuda Doctrine)	304
ยุคหลังสงครามเย็น	308
การมีส่วนร่วมของญี่ปุ่นในระบบความมั่นคงของภูมิภาคแบบพหุภาคี (Multilateral Regional Security System)	313
ญี่ปุ่นขยายความร่วมมือด้านความมั่นคงในระดับทวิภาคี	318
มิติด้านฐานเศรษฐกิจ	319
การค้า	320
การลงทุน	322
ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ(ODA)	326
บทบาททางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นหลังวิกฤตการณ์เงิน ในภูมิภาค ค.ศ.1997-1998	328
สรุป	331

บทที่ 9

ญี่ปุ่นกับภูมิภาคตะวันออกกลาง

ภาพรวม	332
มิติด้านการเมืองและความมั่นคง	335
ยุคสงครามเย็น : ก่อนเกิดวิกฤตการณ์น้ำมันใน ค.ศ. 1973	335

หลังวิกฤตการณ์น้ำมันปี ค.ศ. 1973	337
ยุคหลังสงครามเย็น	342
ปฏิกริยาตอบโต้ของญี่ปุ่นต่อสงครามอิรัก-คูเวต (ค.ศ. 1990-1991)	342
บทบาทของญี่ปุ่นระหว่างวิกฤตการณ์และสงครามอ่าวเปอร์เซีย	343
หลังสงครามอ่าวเปอร์เซีย	348
ประณามการบอยคอตต์ของอาหรับ	351
การมีส่วนร่วมของญี่ปุ่นในกระบวนการสันติภาพ	353
ปฏิกริยาตอบโต้ของญี่ปุ่นต่อสงครามอิรัก	358
มิติด้านเศรษฐกิจ	359
ความสัมพันธ์ทางการค้า	359
การลงทุน	365
ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ	365
สรุป	369

บทที่ 10

ญี่ปุ่นกับภูมิภาคเอเชียใต้

ภาพรวม	372
มิติด้านการเมืองและความมั่นคง	374
ยุคสงครามเย็น	374
ยุคหลังสงครามเย็น	379
การตอบโต้ญี่ปุ่นต่อการทดลองอาวุธนิวเคลียร์ของอินเดีย	380
มิติด้านเศรษฐกิจ	386
ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ	387
การค้า	392
การลงทุน	394
สรุป	398

บทที่ 11

ญี่ปุ่นกับองค์การระหว่างประเทศ

ภาพรวม	400
ญี่ปุ่นกับสหประชาชาติ	403
การริเริ่มปฏิรูป UNSC ของญี่ปุ่น	412
ญี่ปุ่นกับองค์การระหว่างประเทศด้านเศรษฐกิจ	415
ญี่ปุ่นกับกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF)	416
บทบาทของ IMF กับญี่ปุ่นในการแก้ไขวิกฤตการณ์การเงินในปี ค.ศ. 1997	418
ญี่ปุ่นกับธนาคารโลก (World Bank)	420
ญี่ปุ่นกับธนาคารพัฒนาเอเชีย (Asian Development Bank)	424
ญี่ปุ่นกับความร่วมมือทางเศรษฐกิจในเอเชีย-แปซิฟิก (APEC)	426
การจัดตั้ง APEC	426
บทบาทของญี่ปุ่นใน APEC	428
สรุป	433

บทที่ 12

ประเด็นปัญหาสำคัญของนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นในปัจจุบัน

ความมั่นคงและการป้องกันประเทศ	434
กำเนิดกองกำลังป้องกันตนเอง (SDF)	435
การสร้างพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกา	437
จุดเปลี่ยนแปลงนโยบายป้องกันประเทศของญี่ปุ่น (ค.ศ. 1975-76)	440
สงครามเย็นใหม่และการเสริมสร้างกำลังทหารของญี่ปุ่น	441
การสิ้นสุดของสงครามเย็นและปัญหาญี่ปุ่น	444
นโยบายป้องกันประเทศและความมั่นคงยุคหลังสงครามเย็น	446
ความช่วยเหลือต่างประเทศ	450
วัตถุประสงค์เบื้องต้นแรกของ ODA	451

จากการส่งเสริมสินค้าออก (Export Promotion)	455
มาสู่การพึ่งอาศัยซึ่งกันและกัน (Interdependence)	455
หลักการของ ODA ยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สอง	457
หลักการหรือกฎบัตร ODA ใหม่	460
ปัญหาสิทธิมนุษยชน	462
ยุคสงครามเย็น	462
ยุคหลังสงครามเย็น	464
สิทธิมนุษยชนกับนโยบายความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา	467
จุดยืนปัจจุบันเรื่องสิทธิมนุษยชนของรัฐบาลญี่ปุ่น	468
นโยบายต่างประเทศด้านสิ่งแวดล้อม	469
ปัจจัยที่นำไปสู่การทูตด้านสิ่งแวดล้อม	471
ความริเริ่มของญี่ปุ่นในความร่วมมือด้านสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ	475

บทที่ 13

บทสรุป

ความต่อเนื่องและความเปลี่ยนแปลงของนโยบายต่างประเทศญี่ปุ่น	478
ปัจจัยกำหนดทิศทางในอนาคตของนโยบายต่างประเทศญี่ปุ่น	483
ปัจจัยภายใน	483
ปัจจัยภายนอก	494
แนวโน้มในอนาคต	497
บรรณานุกรม	502
ภาคผนวก	521
รัฐธรรมนูญแห่งประเทศญี่ปุ่น	521
หมวด 1 สมเด็จพระจักรพรรดิ	522
หมวด 2 การยกเลิกสงคราม	523
หมวด 3 สิทธิและหน้าที่ของประชาชน	524

หมวด 4 รัฐสภา	532
หมวด 5 คณะรัฐมนตรี	532
หมวด 6 ตุลาการ	534
หมวด 7 การคลัง	536
หมวด 8 การปกครองตนเองในส่วนท้องถิ่น	537
หมวด 9 การแก้ไขเพิ่มเติม	537
หมวด 10 กฎหมายสูงสุด	538
หมวด 11 บทบัญญัติเพิ่มเติม	538
ดัชนีค้นคำ	540
ประวัติผู้เขียน	568